

Astra Salvensis, an IV, număr 8, 2016

**POLITICA ORIENTALĂ A IMPERIULUI HABSBURGIC
ÎNTRE ASEDIUL VIENEI (1683) ȘI TRATATUL DE PACE DE
LA PASSAROWITZ (1718)**

**The Oriental Policy of the Habsburg Empire between the Vienna's
Siege (1683) and the Peace Treaty of Passarowitz (1718)**

**Dr. Mircea-Gheorghe Abrudan
Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca**

Abstract: *After the failed siege of Vienna (September, 1683) the Ottoman Empire scored a strong political decline. Even though the „Golden Apple” was saved with the support of the Polish kingdom and of some military units from the German territory, the Habsburgs were those who leveraged the most the decay of the Ottoman authority. The Southern-Eastern European boom of the Habsburg dynasty's troops was supported both by the superior military technique of the Imperial army as well as by the military genius of prince Eugene of Savoy who managed to make the Turks move towards the southern part of the Sava and Danube rivers, coming in the Ottoman territory. The Peace of Karlowitz and then the Treaty of Passarowitz marked the political inversion of Central and Southern-Eastern Europe, leading to a spectacular territorial broadening of the Habsburgs with over 40.000 km², the Court of Vienna being confirmed as a great power in the Eastern Europe. The following study describes exactly the evolution of the events which transformed the Court of Vienna into a decisive political actor that circumscribed the historical evolution of Southern-Eastern Europe during the 18th and 20th centuries.*

Keywords: The Danubian Monarchy, The Ottoman Empire, Central and South-Eastern Europe, Hungary, the Romanian Principalities, Banat, Serbia.

Anul 1683 rămâne unul de cotitură atât pentru istoria Monarhiei Habsburgilor, cât și pentru evoluția ulterioară a Europei Central-Orientale și de Sud-Est. Inițiată de marele vizir Kara Mustafa în primăvara anului 1683, ofensiva otomană pentru cucerirea „mărului de aur”, cum numeau turcii Viena, a pus în mișcare o armată de aproximativ 110.000 de oameni între care se numărau mici detașamente românești (aproximativ 12.000 de oameni), constituite de soldați din Principatele Române, comandate de principii Mihail Apafi I al Transilvaniei, Șerban Cantacuzino al Țării Românești¹ și Gheorghe Duca al Moldovei,² obligați

¹ Acest voievod a ridicat o cruce de lemn în fața cortului său, preoții care-l însoțeau săvârșind la umbra acelei cruci Sfânta Liturghie. În amintirea prezenței românilor la porțile Vienei și a ajutorului acordat cetății în cursul asediului s-a amenajat, în cursul secolului al XVIII-lea, o capelă, iar la începutul secolului al XX-lea s-a ridicat o cruce din piatră, existentă până astăzi. Monumentul este cunoscut drept „Crucea principelui Șerban Cantacuzino”, pe latura verticală a crucii fiind dăltuit următorul text: „*Crucis*

să participe la campanie datorită raporturilor de vasalitate față de Sublima Poartă.³ Pe 14 iulie armata otomană a început asedierea capitalei imperiale austriece pe care Curtea o părăsise în mare grabă deplasându-se la Linz și la Passau, însă locuitorii în frunte cu primarul și un număr de 11.000 de soldați, puși sub comanda contelui Ernst Rüdiger de Starhemberg, refuzaseră să o predea turcilor, prin capitulare necondiționată, cum le ceruse de altfel Kara Mustafa printr-o proclamație solemnă. Asediul a durat 60 de zile, până în 12 septembrie 1683, când în ultimul moment salvarea Vienei a venit ca prin minune de pe creasta muntelui pleșuv (Kahlenberg) din apropiere. Formată din unități militare austriece, bavareze, saxone, suabo-francone și poloneze, armata creștină compusă din circa 65.000 de oameni și condusă de regele Poloniei, Ioan al III-lea Sobieski, și de ducele Carol de Lotaringia a dezlănțuit un atac surpriză asupra turcilor care au fost cuprinși de panică și au început să fugă în dezordine. Ceea ce începuse ca o bătălie de despresurare a Vienei căpătase, în seara duminicii de 12 septembrie 1683, o turnură spectaculoasă: înfrângerea nimicoare a turcilor, care pierduseră într-o singură zi 15.000 de oameni, artileria și tot echipamentul, și deschiderea contraofensivei puterilor creștine împotriva Imperiului Otoman.⁴

Victoria a provocat un entuziasm general în rândul trupelor aliate, a vienezilor și a statelor creștine intrând în conștiința contemporanilor, dar și a generațiilor următoare ca un moment de turnură în devenirea istorică a ceea ce germanofonii numesc „Mitteleuropa” (Europa

*exaltatio est conservatio mundi, crux decor ecclesiae, crux custodia regum, crux confirmatio fidelium, crux gloria angelorum et vulnus daemonum. Nos, Dei gratia Servanus Canthacuzenus, Valachiae Transalpinae princeps, eiusdemque perpetuus haeres ac dominus [...] ereximus crucem hanc in loco quavis die devotione populi et sacro honorato perpetuum sui suorumque memoriam tempore obsidionis mahometanae a Vezirio Kara Mustapha Bassa Viennensis Interioris Austriae mense Septemb. die I Anno 1683”. Cf. Nicolae Dura, *Kirche in Bewegung. Das Religiöse Leben der Rumänen in Österreich*, Ruoki Österreich Verlag, Wien, 2007, pp. 41-45.*

² Informații despre cei trei principii vezi la: Vasile Mărculeț (coord), *Evul mediu românesc. Dicționar biografic*, Editura Meronia, București, 2010, pp. 21-22, 77-78, 125.

³ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Univers Enciclopedic Gold, București, 2011, p. 162. Detalii despre campania vieneză a principilor Țărilor Române la: Maria Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Românii și asediul Vienei*, Editura Meridiane, București, 1983.

⁴ Despre asediul Vienei există izvoare și o literatură de specialitate foarte bogată, dintre titlurile cele mai reprezentative și volumele mai recente vezi: Johannes Sachslehner, *Wien anno 1683*, Pichler Verlag, Wien 2004; John Stoye, *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*, Ares Verlag, Graz, 2010. Iar în limba română volumul de studii: *Românii și asediul Vienei-1683. Culegere de studii*, Editura Meridiane, București, 1983; precum și romanul istoric: Horia Ursu, *Asediul Vienei*, ediția a 2-a revăzută, Editura Polirom, Iași, 2012.

Centrală), împăratul Leopold I poruncind să se sape următorul text latin cu litere aurite deasupra porții principale a orașului: „*Prin evlavie și mărinimia Papei Inocențiu al XI-lea/Prin povața și sârguința Augustului Împărat Leopold/Cu ajutorul lui Iisus Hristos/Fără ajutorul celui Mai Creștin dintre Monarhi (alușie la regele Franței Ludovic XIV n.n.)/Împotriva celui Mai Necedincios Monarh (a sultanului n.n.)/Viena rămâne Liberă./Puterea Turcească bate în retragere./Răzvrătirea se prăbușește [...]/Austria fericită se ridică din propria ei cenușă, triumfă după pustiire./Prin urmare, voi, cei ce sunteți Vrăjmași/Temeți-vă de Domnul,/când luptați împotriva lui Leopold./Voi cei ce sunteți Supuși,/Iubiți-l pe Leopold,/Luptând pentru Domnul [...]/Căci chiar de-ar fi ca Puterile Aerului,/Pământului și Iadului să se pună în mișcare,/în cele din urmă Cauza Creștină va ieși Biruitoare”.⁵*

Analizând desfășurarea ulterioară a evenimentelor sesizăm că textul inscripției a fost unul cu adevărat programatic pentru exploatarea victoriei de la porțile Vienei, iar avântul cu care s-a extins, după anul 1683, stăpânirea precatolicea Case de Habsburg înspre Europa Centrală și de Sud-Est a avut în ochii contemporanilor un mobil sfânt, deoarece armatele imperiale ale lui Leopold I luptau „*pentru Domnul*” și pentru „*cauza creștină*” împotriva dominației europene a „*celui mai necredincios monarh*” din Istanbul. Desigur, Reconquista Curții de la Viena a avut și o serie de motive pur lumești, precum recuperarea regatului apostolic al Ungariei, ai cărei suverani de drept Habsburgii se considerau încă din 1526, când regele Ludovic al II-lea căsătorit din 1522 cu Maria de Austria, a căzut în bătălia cu turcii de la Mohács, sultanul Soliman Magnificul transformând în cele din urmă Ungaria centrală în provincie otomană, Transilvania devenind principat autonom sub suzeranitatea Înaltei Porți, iar vestul regatului maghiar și porțiuni din Croația au intrat în componența teritoriilor Casei de Habsburg.⁶

În orice caz, dacă de la mijlocul secolului al XVI-lea și până în anul 1683 „*politica externă a Vienei a fost dominată mai mult sau mai puțin*

⁵ Andrew Wheatcroft, *Habsburgii. Personificarea unui imperiu*, în românește de Roxana Popescu, București, Editura Vivaldi, 2003, p. 308.

⁶ Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor (1273-1918)*, traducere de Nicolae Baltă, București, Editura Teora, 2000, pp. 129-136. Amănunte despre urmările politice ale bătăliei de la Mohács din 1526 asupra Europei Centrale, în general și a Transilvaniei, în particular vezi următoarele două lucrări recente foarte consistente: Călin Felezeu, *Principatul Transilvaniei în epoca suzeranității otomane: 1541-1688*, Cluj-Napoca, Editura Bybliotek, 2013; Gerald Volkmer, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich. Völkerrechtliche Stellung und Völkerrechtspraxis eines ostmitteleuropäischen Fürstentums 1541-1699*, [Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, Band 56], München, De Gruyter Verlag Oldenburg, 2015.

exclusiv de ideea apărării”,⁷ din toamna anului 1683 dinastia Habsburgilor s-a văzut îndreptățită atât din punct de vedere juridic, cât și din punct de vedere religios să scoată sabia pentru a-i izgoni pe turci cât mai departe posibil de zidurile capitalei și de fruntariile țărilor lor ereditare. În sprijinul acestui demers militar recuperativ s-a angajat cu concursul și sub patronajul papei Inocențiu al XI-lea „Liga Sfântă”, o alianță antiotomană constituită, în martie 1684 la Linz, din Casa de Habsburg, regatele Poloniei, Spaniei și Portugaliei, republicile Venetia și Genova, ducatele de Savoia, Saxonia și Bavaria, la care a aderat, puțin mai târziu, Rusia lui Petru cel Mare. Conform articolului XI al tratatului Ligii Sfinte, puterile semnatare se obligau să respecte „dreptul istoric” al fiecăreia asupra teritoriilor otomane cucerite, împăratul Leopold I fiind împuternicit să recucerească în întregime regatul Ungariei, regele Ioan Sobieski să redobândească Camenița, Podolia și Ucraina, iar Venetia să reocupe ceea ce pierduse pe seama otomanilor.⁸ Recursul „la dreptul istoric” deschidea însă perspective expansioniste mult mai mari Curții de la Viena, care pe măsură ce avansase cu trupele sale în estul Ungariei și în Principatul autonom al Transilvaniei făcea recurs tocmai la drepturi istorice pentru a justifica în fața regelui Poloniei, care ridicase la rândul-i pretenții asupra Moldovei, dorința expresă de a-și extinde autoritatea asupra Moldovei și a Țării Românești, din moment ce ambele principate fuseseră în Evul Mediu sub suzeranitatea regatului ungar. Leopold I le declara deschis atât lui Ioan Sobieski, în 4 iulie 1690,⁹ cât și cardinalului polonez Radsiciowski, în 2 septembrie 1690,¹⁰ intențiile sale și motivațiile istorice care stăteau la baza acestui plan, care urma să fie dus la îndeplinire cu forța armelor și să fie recunoscut de drept în cursul viitoarelor tratative de pace cu Imperiul Otoman.¹¹

Dezideratul imperialilor de a trece sub autoritatea lor Țările Române rezultă, de asemenea, din corespondența generalului Federigo

⁷ Harald Heppner, *Austria și principatele dunărene (1774-1812). O contribuție la politica Sud-Est Europeană a Habsburgilor*, traducere de Rudolf Gräf și Werner Kremm, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 21.

⁸ Textul în limba latină al tratatului a fost publicat în colecția documentelor Hurmuzaki. A se vedea: *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, volumul V, partea I, 1650-1699*, București, 1885, doc. nr. CVII, pp. 102-105, articolul XI la p. 104.

⁹ *Ibidem*, doc. nr. CCXXX, p. 337.

¹⁰ *Ibidem*, doc. nr. CCXL, p. 355.

¹¹ Amănunte în acest sens vezi la: Costin Feneșan, Paul Cernovodeanu, „Pretenții de anexare a Țării Românești de către austrieci în 1698”, în *Studii și materiale de istorie medie*, număr XVI, 1998, pp. 141-157.

Veterani, comandantul șef al trupelor imperiale din Transilvania, care recunoștea deja, din noiembrie 1688, că numai izbucnirea războiului împăratului cu Franța și deschiderea frontului de pe Rin l-a determinat să renunțe la planul ocupării „*nu numai a Valahiei, ci și a Moldovei și a Bugeacului*”, neavând efectivele militare necesare pentru a-l înfrunta pe marele han al Crimeii.¹² Prin urmare scopurile militare ale Casei de Habsburg în zona carpato-danubiano-pontică vizau în mod limpede înglobarea tuturor celor trei Țări Române în aria sa de stăpânire, atingerea gurilor Dunării și fixarea granițelor cu Imperiul Otoman și vasalii săi tătarii din Crimeea pe cursurile naturale ale Dunării la sud și ale Nistrului la est. Această politică de extindere înspre Europa de Sud-Est pe seama bolnavului de pe Bosfor a fost urmărită de Curtea de la Viena cu conștiințiozitate până în secolul al XIX-lea, când însă în zonă apăruse un concurent nou, Rusia, care era mult mai favorizat atât prin poziția sa geografică, cât și prin constituția sa religioasă. Extinderea continuă a Rusiei țărilor pravoslavnice spre Europa de Sud-Est a atras după sine o reorientare a politicii Cabinetului de la Viena care și-a cristalizat un obiectiv nou: stăvilirea imperiului țarist și apărarea poziției de mare putere în Europa de Sud-Est.¹³

Succesele înregistrate de imperiali pe câmpurile de bătălie în „*marele război cu turcii*” dintre 1683-1699 au fost răsunătoare, reculul puterii otomane fiind neașteptat de puternic.¹⁴ Astfel, în anii 1683-1685 austriecii au cucerit Estergomul, Presovul, Uzgorodul și Munkaciul din Ungaria superioară, în septembrie 1686 au recuperat Buda, în 1687, după ce i-au zdrobit pe turci în bătălia de la Harsány în apropiere de Mohács, au eliberat Slavonia și au pătruns în Transilvania ocupând Sătmarul, Chioarul și zona Clujului. În anul următor au procedat la fel cu celelalte orașe importante silind astfel stările ardeleni să accepte protecția împăratului Leopold I și a urmașilor săi în calitate de regi ai Ungariei și să denunțe suzeranitatea otomană, rupând legăturile cu Înalta Poartă. O dată cu instalarea în februarie 1688 a contelui Anton Caraffa ca general comandant al trupelor imperiale în Sibiu, Transilvania era împărțită în

¹² *Frideric Veterani către abatele Altoviti*, Brașov, 29 noemvrie 1688, în Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, volumul XI. Acte și scrisori (1661-1690)*, București, Imprimeria Națională, 1939, pp. 299-300.

¹³ Harald Heppner, *Austria și principatele dunărene*, pp. 21-25.

¹⁴ O retrospectivă analitică a istoriografiei europene dedicate războaielor austro-turcești dintre secolele XVI-XVIII încă folositoare vezi la: Zygmunt Abrahamowicz, Vojtech Kopčan, Metin Kunt, Endre Marosi, Nenad Moacanin, Constantin Serban, Karl Teply, *Die Türkenkriege in der historischen Forschung, [Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte, Band 13]*, Wien, Franz Deuticke, 1983.

patru districte militare austriece (Sibiu, Cluj, Alba-Iulia și Bistrița), trupele imperiale asigurând de fapt din punct de vedere militar extinderea stăpânirii Casei de Habsburg în principatul intracarpatic. Diploma leopoldină semnată de suveran în 4 decembrie 1691 și înmănată delegației ardelene în 21 ianuarie 1692 stabilea raporturile politice, economice și juridice ale Transilvaniei cu Imperiul Habsburgic consfințind de fapt din punct de vedere juridic integrarea principatului ardelean în domeniul țărilor ereditare ale Casei de Habsburg, care a încetat de atunci înainte să mai joace un rol de actor pe scena politică internațională.¹⁵

Între timp, imperialii au continuat ofensiva antiotomană cucerind Lipova, Caransebeșul și Orșova, apoi au trecut Dunărea și au luat în stăpânire Petrovaradinul, Semendria, Banyaluka, iar pe 6 septembrie 1688 cetatea Belgradului, deschizând trupelor Ligii Sfinte calea spre Balcani. În toamna aceluiași an câteva unități militare au pătruns în Țara Românească pe la Cerneți, sub comanda generalului Veterani, pentru a determina trecerea fâțișă a lui Șerban Cantacuzino de partea Ligii Sfinte și semnarea unui angajament politic cu Leopold I. Trimis la fața locului Constantin Brâncoveanu a izbutit să negocieze părăsirea Munteniei de către Veterani care s-a îndreptat prin pasul Branului spre Brașov. În anul următor imperialii au arătat din nou aceleași intenții cu privire la Țara Românească, diferite unități militare austriece trecând granița și pătrunzând până la Craiova și București. Concomitent armatele Casei de Habsburg au cucerit Vidinul, Nișul, Skopje și Priștina, ocupând Serbia, o parte din Macedonia și Albania, fiind primite de către creștinii din Balcani ca niște trupe eliberatoare. În același timp venețienii au reușit să cucerească Peloponezul și Atena, astfel că speranțele de izgonire a otomanilor din Europa păreau că vor deveni realitate. Însă sorții nu le-au surâs întru totul imperialilor deoarece aliatul otomanilor și dușmanul de moarte al Habsburgilor, regele Franței Ludovic al XIV-lea, a redeclanșat războiul la granița de apus a imperiului, ceea ce a frânat ofensiva balcanică a austrieților, aceștia fiind nevoiți să transfere trupe de pe frontul balcanic pe cel de pe Rin. Pe de altă parte, turcii au ieșit din defensivă reluând declanșarea ostilităților, astfel că au izbutit să-i izgonească pe austrieți la nord de râul Sava și de Dunăre, imperialii

¹⁵ Gerald Volkmer, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, pp. 463-484; Magyari András, „Ocuparea militară a Transilvaniei la sfârșitul secolului al XVII-lea”, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András (coord), *Istoria Transilvaniei, volum II (de la 1541 la 1711)*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2005, pp. 345-356.

pierzând Belgradul și periclitându-și pozițiile din Transilvania, unde au suferit o înfrângere pe 11 august 1690 la Zărnești din partea oastei româno-turcești comandate de Constantin Brâncoveanu.¹⁶

Cuceririle din Ungaria au putut fi apărute datorită victoriilor decisive ale austriecilor asupra turcilor în urma bătăliilor de la Slankamen, din 19 august 1691, și Zenta, din 11 septembrie 1687, care au determinat Suplima Poartă să ceară deschiderea negocierilor pentru pace cu Liga Sfântă. Tratatul a început în iulie 1698, prin intermediul medierii oferite de ambasadorii englez și olandez la Constantinopol, William Paget și Jakob Coleyr, ducând la semnarea păcii pe o durată de 25 de ani, în 26 ianuarie 1699, reținută de istorie drept „*Pacea de la Carloviț*”. Imperiul Otoman a fost reprezentat de Mehmet Efendi și Alexandru Mavrocordat, iar partea habsburgică de conții Wolfgang D'Oettingen, Marsigli și Kinsky. Condițiile tratatului de pace au corespuns situației militare favorabile aliaților creștini, Imperiul Otoman recunoscând de drept încorporarea Ungariei, a Transilvaniei, cu excepția Banatului, a Slavoniei și a Croației până la râul Unna în Imperiul Habsburgilor. Sporirea teritorială a posesiunilor Casei de Habsburg înregistrase, așadar, în cursul a 16 ani, între asediul nereușit al Vienei și Pacea de la Carloviț, o creștere spectaculoasă cu aproximativ 350.000 de km² confirmându-i Curții de la Viena noul statut de mare putere în Europa Răsăriteană.¹⁷ Cedând, totodată, Veneției peninsula Peloponez, insula Santa Maura și largi fâșii ale coastei Dalmației, transferându-i serenissimei republici a dogilor vasalitatea asupra Raguzei, recunoscându-i apoi Poloniei, în schimbul evacuării nordului Moldovei, anexarea Cameniței și Podoliei, iar Rusiei luarea în stăpânire a cetății Azovului din Crimeea, cucerită în

¹⁶ Detalii despre contextul internațional, situația Țării Românești, bătălia de la Zărnești și urmările acesteia pentru domnia lui Constantin Brâncoveanu vezi la: Constantin Rezachevici, *Constantin Brâncoveanu: Zărnești 1690*, ediția a II-a, București, Editura Andreas, 2014.

¹⁷ După parafarea tratatului de pace cele două părți au stabilit o comisie mixtă pentru fixarea în teritoriu a graniței dintre cele două imperii, Viena dispunând totodată realizarea unei hărți detaliate a întregii zone de frontieră. Protocolul comisiei de graniță austro-turce și impresionanta hartă a zonei au fost definitive și înaintate Consiliului Aulic de Război în 5 martie 1701. Regiunile cartografiate începeau la Marea Adriatică și se încheiau pe arcul carpatic, unde era stabilită cu exactitate granița dintre Imperiul Habsburgic și Principatele Române extracarpatic, vasale ale Înaltei Porți. Vezi: Johann Christoph Müller, *Atlas der Grenzen zwischen kaiserlichem und türkischem Gebiet, entsprechend dem Frieden von Karlowitz*. Manuscris pe pergament constituit din 42 de planșe color, fiecare având dimensiunea 1150×563 mm. Se păstrează în colecția de hărți a Bibliotecii Naționale a Austriei, a fost restaurată în anul 2007 și poate fi vizualizată accesând pagina: <http://data.onb.ac.at/rec/AL00159455>, 8.IX.2016.

iulie 1696, o parte din Ucraina până la Nistru și extinderea spre Cuban, tratatul de la Carloviț a confirmat începutul declinului politic internațional al Imperiului Otoman. De acum înainte frontierele otomane au fost deschise incursiunilor și influențelor străine, iar Sublima Poartă a încetat a mai impune decizii de politică externă în mod unilateral, fiind dimpotrivă obligată să cadă la o înțelegere cu adversarii, atunci când nu a trebuit de-a dreptul să se supună cererii lor.¹⁸ În ceea ce privește Țara Românească și Moldova, ele au fost reîncadrate în mod clar în orbita politică a Imperiului Otoman, ai cărui reprezentanți s-au străduit să respingă pretențiile de stăpânire ale austrieților și ale polonezilor asupra lor.¹⁹

Succesul militar înregistrat de oștile otomane asupra celor ruso-moldovenești la Stănilești pe Prut în 7/18-10/21 iulie 1711 l-a îndemnat pe marele vizir Silâhdâr Alî Pașa să denunțe tratatul de la Carloviț și să atace, la 8 decembrie 1714, Veneția, pe care o considera cea mai slabă membră a fostei coaliții antiotomane. Atacul principal s-a îndreptat asupra peninsulei Peloponez, care a fost recucerită rapid, efortul militar concentrându-se apoi asupra insulei Corfu, care nu a putut fi smulsă venețienilor datorită rezistenței dârze a flotei republicii. Veneția a cerut ajutor împăratului de la Viena, care a intervenit pe cale diplomatică la Înalta Poartă în favoarea republicii lagunelor. Respingerea acestor demersuri de către Imperiul Otoman a fost urmată de declarația de război a Austriei. Puse sub comanda prințului Eugeniu de Savoia, „*cel mai*

¹⁸ Pentru evoluția Imperiului Otoman între asediul nereușit al Vienei și încheierea păcii de la Carloviț a se vedea: Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, pp. 230-245; și Robert Mantran (coord), *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Cristina Bîrsan, București, Editura Bic All, 2001, pp. 206-225.

¹⁹ Jean Béranger, *Istoria Imperiului Habsburgilor*, pp. 269-265; Erich Zöllner, *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, volum I, ediția a VIII-a, traducere de Adolf Armbruster, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 309-315. Despre desfășurarea lucrărilor de pace vezi: Paul Cernovodeanu, „Le journal des travaux du Congrès de Karlowitz (1698-1699)”, în *Revue des études sud-est européennes*, an XIX, număr 2, 1982, pp. 325-354; Mónica F. Molndr, „Der Friede von Karlowitz und das Osmanische Reich”, în Arno Strohmeier, Norbert Spannenberger, Robert Pech (Hrsg), *Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen: das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, [Forschungen zur Geschichte und Kultur des Östlichen Mitteleuropa, Band 45], Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2013, pp. 197-122. O colecție documentară din Arhiva de Război de la Viena referitoare la marele război cu turcii și la pacea de la Carloviț a fost publicată în volumul II al colecției „Războaiele prințului Eugeniu de Savoia”, apărut la Viena în 1876. Vezi: Moriz Edlen von Angeli, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede 1699*, [Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen I. Serie-II. Band], Wien, Verlag des k.k. Generalstabes, 1876.

mare general care a slujit vreodată Casei de Austria”, cum îl caracterizează istoricul american Robert A. Kann,²⁰ beneficiind de o motivație puternică și o disciplină serioasă, dar fiind mai ales dotată cu ultimele tehnologii militare, armata imperială a zdrobit la Petrovaradin, în 5 august 1716, oștile lui Silâhdâr Alî Pașa, care a pierit împreună cu 30.000 de oameni, imperialii capturând 300 de căruțe cu pradă. Prințul Eugeniu și-a condus apoi trupele spre capitala Banatului declanșând asediul Timișoarei începând cu 26 august. Cetatea a capitulat în 12 octombrie 1716, Banatul trecând până la sfârșitul anului în controlul total al austriecilor care au învins și izgonit pe rând garnizoanele turcești din Lugoj, Caransebeș, Cladova și Orșova deschizând în acest fel noi direcții de acțiune spre Belgrad, spre sudul Dunării și spre Țara Românească.²¹

Prima unitate militară formată din 200 de „cătane austriace” a pătruns pe teritoriul Valahiei pe la Orșova, punând pe fugă oastea serdarului Petru Obedeanu și ocupând Cernețiul. Din acest avanpost, imperialii au desfășurat mai multe incursiuni în Oltenia reușind, o dată cu capitularea Timișoarei, să scoată de sub controlul domnitorului fanariot Nicolae Mavrocordat întregul ținut dintre Carpați, Dunăre și Olt. Mai mult, pentru a-i „salva de la pieirea desăvârșită pe locuitorii care suspină sub jugul stăpânului lor tiran”, cum se justifică „înaintea lui Dumnezeu și a lumii” generalul Steinville,²² câteva unități ale armatei imperiale sub conducerea căpitanului Ștefan Dettine au pătruns din Transilvania până la București. În 14 noiembrie 1716, după ce au decimat trupele de pază alcătuite din tătari și turci, imperialii l-au prins pe Nicolae Mavrocordat și l-au dus în captivitate la Sibiu și apoi la Alba-Iulia, unde a rămas până în septembrie 1718.²³ Pentru că nu dispunea de unități militare suficiente comandamentul austriac sibian a dispus retragerea trupelor sale din Muntenia la nord de Carpați și la vest de Olt, păstrând doar două capete de pod în centrele fortificate de la Mărgineni și Câmpulung. Interesant de amintit este modul în care cronistica săsească a vremii a înregistrat

²⁰ Robert A. Kann, *A history of the Habsburg Empire 1526-1918*, New York, Bames&Books, 1992, p. 67.

²¹ Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor*, pp. 300-301; Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, pp. 326-327. Pentru amănunte despre luarea în stăpânire a Banatului de către trupele lui Eugeniu de Savoia și integrarea provinciei în Imperiul Habsburgic vezi: Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778*, Timișoara, Editura de Vest, 1997.

²² *Manifestul dat de Stainville contra lui Nicolae Mavrocordat*, Deva, 8 noiembrie 1716, în C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci I, 1716-1725*, București, Tipografia „Gutenberg” Joseph Göbl, 1913, p. 52.

²³ Detalii biografice despre acest voievod vezi la: Vasile Mărculeț (coord), *Evul mediu românesc*, pp. 233-234.

implicațiile românești ale războiului austro-turc din anii 1716-1718. Mai mulți cronicari sași din Sibiu și din Brașov, unde se refugiaseră masiv boierii români, au notat faptul că trupele imperiale s-au dedat la raiduri de jaf atât în Moldova, cât mai ales în Țara Românească de unde s-au întors cu prăzi bogate compuse din cai și vite. Din aceleași surse aflăm că imperialii au descins în ianuarie 1717 în Moldova încercând să-l captureze pe domnitorul Mihai Racoviță, care a scăpat refugiindu-se la mânăstirea Cetățuia de lângă Iași. Voievodul moldovean a răspuns provocării printr-un raid de represiune desfășurat cu trupe moldovenești și turcești în zona Rodnei, Năsăudului și Maramureșului, incendiind Bistrița.²⁴

Între timp boierii Țării Românești decisese să așeze țara sub suzeranitatea împăratului, o delegație formată din doi boieri deplasându-se la Sibiu pentru a depune în fața comandantului trupelor austriece „*omagiul de supunere și fidelitate*” față de împăratul Carol al VI-lea, insistând totodată în favoarea trimiterii unor contingente austriece pentru ocuparea Munteniei. Paralel cu refuzul comandamentului sibian de a retrimite forțe militare armate în Muntenia, turcii l-au numit domn pe Ioan Mavrocordat, care s-a instalat în București la sfârșitul lui ianuarie 1717, alături de trupe turcești și tătarăști.²⁵ Imediat după descinderea sa în capitala țării, noul domn a stabilit contactul cu comandamentul militar de la Sibiu, în scopul de a obține retragerea tuturor unităților austriece de pe teritoriul Țării Românești. Negocierile s-au finalizat prin convenția încheiată la 24 februarie 1717 la Sibiu între generalul Steinvill și cinci boieri (logofătul Grigorie Băleanul, vistierul Ilie Știrbei, stolnicul Pană Negoescu, postelnicul Dumitrache Vlasto și logofătul Șerban Greceanul), delegații voievodului Mavrocordat. Cele cinci puncte ale convenției stipulau: 1) încetarea violențelor, menținerea „*bunei ordini*” în provincia de la sud de Carpați și trimiterea a 100 de pungi cu bani în cursul a două luni către comandamentul austriac ardelean ca despăgubire pentru cheltuielile trupelor; 2) evacuarea tuturor unităților militare austriece din Muntenia; 3) recunoașterea autorității imperiale asupra „*tractului Râmnic*” și a celor cinci județe situate în dreapta Oltului; 4) recunoașterea indirectă a lui Ioan Mavrocordat și a autorității sale asupra celor 12 județe „*de dincolo de Olt*”; și 5) posibilitatea reîntoarcerii în

²⁴ Adolf Armbruster, *Dacoromano-saxonica: cronicari români despre sași, românii în cronică săsească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, pp. 257-258, 278-279; Vasile Mărculeț (coord), *Evul mediu românesc*, pp. 302-303.

²⁵ Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, pp. 13-19.

Țara Românească a boierilor pribegi în Transilvania, boierii și doamna Maria Brâncoveanu garantând plata celor 100 de pungi.²⁶ În aceeași zi generalul Steinville a înaintat convenția încheiată Consiliului Aulic de Război. În 6 martie, în urma raportului favorabil înaintat împăratului de Eugeniu de Savoia, președintele Consiliului Aulic de Război, Carol al VI-lea a ratificat convenția dintre Steinville și Mavrocordat.²⁷ Pe această cale se realizase, cum bine a observat profesorul Șerban Papacostea, „*primul pas în direcția despărțirii de drept a celor două provincii*”, prin separarea Olteniei din sânul Țării Românești.²⁸

Campania militară împotriva Belgradului a fost organizată în primăvara anului 1717, asediul orașului fiind inițiat pe 15 iunie, înainte de sosirea unei noi armate turcești. Prins între cetate și armata turcă venită dinspre Balcani, prințul Eugeniu a atacat oastea marelui vizir, care a fost înfrântă și s-a retras spre Niș. În consecință, garnizoana otomană a Belgradului a capitulat la sfârșitul lui august 1717 iar musulmanilor le-a fost acordat dreptul de a părăsi orașul în mod liber. Victoria de la Belgrad i-a adus lui Eugeniu de Savoia o glorie și un renume european biruința fiind imortalizată printr-un cântec soldățesc numit „Cântecul prințului Eugeniu”,²⁹ figura sa devenind, o dată cu scurgerea timpului, una mitologică înscriindu-se în fruntea panteonului eroilor Casei de Austria.³⁰

²⁶ *Convențiunea încheiată între Stainville și Deputații lui Ioan Mavrocordat*, Sibiu, 24 februarie 1717, în C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci I*, pp. 156-158.

²⁷ *Prințul Eugeniu către Împăratul Carol VI*, Viena, 6 martie 1717, în *Ibidem*, pp. 168-169. Pe larg despre evenimentele militare, politice și diplomatice din anii 1716-1718 privitoare la Țara Românească care au premers păcii de la Passarowitz vezi: Alexandru A. Vasilescu, *Oltenia sub austriaci 1716-1739, volum I, Istoria politică a Olteniei sub austriaci*, București, Tipografiile Române Unite, 1928, pp. 5-101.

²⁸ Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă*, p. 21.

²⁹ Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor*, pp. 301-304; Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, pp. 327-328. Amănunte despre războiul austro-turc vezi la: Ludwig Matuschka, *Der Türkenkrieg 1716-1718*, [Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen II. Serie, Band VII-VIII], Wien, Verlag des k.k. Generalstabes, 1891; Luigi Matuschka, *Guerra contra i turchi 1716-18, campagne del 1717-18*, [Campagne del Principe Eugenio Di Savoia, volume XVII], Torino, Tipografia Roux a Viarengo, 1900.

³⁰ În jurnalul său transilvănean din 1773, împăratul Iosif al II-lea îl caracteriza pe Eugeniu de Savoia prin următoarele cuvinte: „*acel om demn de cinstire, al cărui nume este nemuritor în plan militar, care a fost prințul Eugen, ale cărui idei despre situație nu pot fi nesocotite*”. Vezi: *Iosif al II-lea, Raport final asupra călătoriei în Transilvania*, Sibiu, 1-10 iulie 1773, în Ileana Bozac, Teodor Pavel, *Călătoria Împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, volum II, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2011, p. 70. În cursul sistematizării Vienei dar mai ales pe fondul crizei de imagine a dinastiei de Habsburg în contextul tensiunilor austro-prusace privitoare la reorganizarea politică a Confederației germane, s-a inaugurat cu fast, pe 18 octombrie 1865, statuia ecvestră monumentală a

Privit retrospectiv războiul austro-turc din anii 1716-1718 a fost, așa cum bine a subliniat Robert Kann, „*prin obiectivele sale cel mai evident război imperialistic luptat vreodată de Habsburgi, fiind totodată un semn evident de manifestare a puterii*”, care a arătat eficiența forțelor armate și prestigiul recent dobândit al unei noi mari puteri.³¹

Epuizarea militară a Imperiului Otoman și dorința lui Carol al VI-lea de a deschide tratativele de pace pentru a putea face față provocărilor politico-militare din Italia s-au aflat la originea negocierilor de pace. Împăratul l-a autorizat pe Eugeniu de Savoia să înceapă tratativele care au fost mediate și de această dată de către reprezentanții diplomați ai Angliei și Olandei, lordul Sutton și contele Colyer. Tratativele s-au desfășurat de la începutul lunii mai până la sfârșitul lunii iulie 1718 la Passarowitz, Požarevac în sârbește, la vărsarea Moraviei în Dunăre fiind conduse de către Damian Hugo conte de Virmond și Michael von Dalmann din partea împăratului, respectiv Ibrahim Aga și Ahmed Aga din partea sultanului. Discuțiile referitoare la soarta Țării Românești și a Moldovei au fost aprinse, plecând de la cererile maximale ale imperialilor, care au cerut inițial Țara Românească întregă și Moldova până la Siret, și refuzul dărz al turcilor, care nu au dorit să renunțe nici măcar la Oltenia, motivând că nu ar fi fost cu adevărat „*în întregime în posesia austrieilor*”, ci doar „*sub o oarecare ocupație*” a acestora. Cu toate acestea în cursul conferințelor plenipotențiarilor turci au cedat, admițând trasarea noilor frontiere pe baza principiului „*uti possidetis*” care prevedea cedarea posesiunilor cucerite pe calea războiului. Izvoarele istorice din epocă indică mijloacele mai puțin ortodoxe, de-a dreptul balcanico-levantine, la care au recurs austrieicii pentru a-i convinge pe cei de la masa tratativelor să accepte condițiile păcii dorite de Curtea de la Viena. Astfel, în cadrul negocierilor de la Passarowitz austrieicii i-au mituit și corupt financiar, prin bani și cadouri scumpe, atât pe membrii delegației otomane, cât și pe mediatorii englezi și olandezi, Curtea de la Viena punând la dispoziția delegației sale, încă din 20 aprilie 1718, „*6000 de ducați, 12 ceasuri de buzunar și 8 bucăți de postav roșiu, verde și galben*” pentru a cumpăra bunăvoința și „*încrederea dragomanilor turci [...] și a celorlalte persoane confidente de pe lângă plenipotențiarilor turci*”. Doar interpretul ambasadei olandeze, Nicolae Theyls, „*amicul sincer*” al lui Ioan Mavrocordat, care l-a sfătuit pe domn să cedeze Oltenia, a primit de la austrieicii, pentru serviciile sale în slujirea cauzei recunoașterii de drept a

prințului Eugeniu de Savoia în mijlocul Pieței Eroilor (Heldenplatz) din fața clădirii Hofburgului din Viena, statuie existentă și astăzi.

³¹ Robert A. Kann, *A history of the Habsburg Empire*, p. 67.

anexării celor cinci județe din dreapta Oltului, până la sfârșitul tratatelor în total 1150 de ducăți.³²

Tratatul de pace semnat la 21 iulie 1718 preciza, în articolul I, că în „*hotarele țărilor Moldovei și Valahiei [...] să nu se facă vreo schimbare*” cu excepția părților „*Valahiei așezate dincoace de râul Olt, împreună cu locurile și întăriturile Severinului care sunt în puterea și stăpânirea serenității sale imperiale, așa cum glăsuiește tratatul de pace încheiat, să rămână în stăpânirea și puterea acestuia, așa cum se află și sunt stăpânite, și tot astfel malul de răsărit al râului zis mai sus (Olt n. n.) să țină de Imperiul Otoman, iar cel dinspre apus să țină de stăpânirea Austriei. Râul Olt, luându-și apele din Transilvania până în locul unde și le varsă în Dunăre, iar de acolo pe lângă malurile Dunării spre Orșova până la locul din părțile unde râul Timoc se varsă în Dunăre-acolo să se tragă hotar așa precum înainte se țineau hotarele prin părțile râului Mureș*”. Totodată se stipula că Oltul va fi folosit în comun pentru adăpatul vitelor, pentru pescuit și pentru orice alte utilități necesare, navigația și comerțul desfășurat pe cursul apei fiind liber doar pentru supușii și negustorii ambelor imperii. În ultima frază a articolului era amintită bejenia boierilor români, care erau încurajați să se întorcă la casele și pe moșiile lor, prizonierii din timpul războiului urmând a fi eliberați în timp de 61 de zile de la data semnării păcii. Nicolae Mavrocordat împreună cu copii și servitorii săi trebuia să fie pus în libertate în timp de 31 de zile, urmând a fi schimbați la granița austro-otomană cu baronii Petraș și Stein, închiși la Constantinopol în închisoarea Edikule.³³ În continuare, Sublima Poartă recunoștea cedarea de drept a Banatului, a Belgradului cu Serbia de nord și a unei fâșii la granița de nord a Bosniei Imperiului Habsburgic. Veneția păstra Corfu și recupera părți din Albania și Dalmația, dar ceda turcilor Peloponezul. O săptămână mai târziu imperiul încheia cu otomanii un tratat comercial foarte favorabil prin care supușii austrieci dobândeau dreptul de navigație pe toate fluviile și râurile din Imperiul Otoman și statele sale vasale. Pacea de la Passarowitz nu numai că a consfințit pe plan internațional noile câștiguri teritoriale ale Imperiului Habsburgic și a evidențiat încă o dată declinul celui otoman, ci i-a confirmat Casei de

³² Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, pp. 257-259; Alexandru A. Vasilescu, *Oltenia sub austriaci 1716-1739*, pp. 90-97. Vezi numele celor mituiți și sumele acordate la Al. Vasilescu în: *Ibidem*, pp. 95-96.

³³ Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900). Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional*, București, Editura Politică, 1971, p. 204; Alexandru A. Vasilescu, *Oltenia sub austriaci 1716-1739*, p. 95.

Habsburg calitatea de mare putere europeană, reprezentând maximul extensiei teritoriale pe care a cunoscut-o vreodată.³⁴

După semnarea tratatului de pace de la Passarowitz, turcii și austriecii au numit două delegații care să stabilească cu exactitate hotarul dintre Oltenia („*Valabia imperială*”) și Muntenia („*Valabia turcească*”) pe Olt, și respectiv dintre Oltenia și Imperiul Otoman pe Dunăre. Discuțiile au început în septembrie 1718 și s-au desfășurat în mod concret pe teren prin măsurători efectuate de ingineri austrieci de-a lungul albiilor Oltului și Dunării, însă nu au dus la un compromis acceptabil pentru ambele părți, astfel că decizia finală a fost luată abia în vara anului următor după ample și minuțioase negocieri politice între președintele Consiliului Aulic de Război, Eugeniu de Savoia, și marele vizir, Nevșehirli Dâmâd Ibrahim Pașa. În urma acestor negocieri s-a încheiat un proces verbal în latinește și turcește, în dublu exemplar, stabilindu-se că toate ostroavele mari și mici de pe Dunăre rămân în posesia Imperiului Otoman, iar ostroavele de pe Olt se împart printr-o linie dreaptă, trasă pe mijlocul râului. Astfel ostroavele dinspre malul apusean, anume: Gârla, Piscul, Celieni, Scărișoara, Milcovan, Plaști, Tuba, Seccediu, Ionești, Boești, Furnigar, Buda, Budești, Fedeleșoi și Călimănești au revenit Imperiului Habsburgic, iar ostroavele dinspre malul răsăritean, anume: Romanați, Izbiceni, Comăneanul, Gurdianul, Ipotești, Vicești, Poganul, Puești, Usturoeni, Criminal, Radul Guran și micul ostrov din fața mânăstirii Cozia au rămas în componența Țării Românești. În continuare linia de demarcație mergea în sus pe Olt până la Valea lui Frate, pe unde curgea din munți un pârâu, care despărțea Transilvania de Țara Românească. Excepție o făcea ținutul Loviștei, revenit Imperiului Habsburgic în virtutea aceluiași principiu „*uti possidetis*” pe care-l reclamase cu asiduitate generalul Steinville din mai 1718.³⁵

Pacea de la Carloviț și apoi tratatul de la Passarowitz au consfințit răsturnarea politică majoră din Europa Centrală și de Sud-Est și au dus la

³⁴ Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu (coord), *Istoria Românilor, volum VI, România între Europa clasică și Europa lumînilor (1711-1821)*, București, Editura Enciclopedică, 2012, pp. 598-604. Pentru amănunte despre calea către pacea de la Passarowitz, contextul european, urmările politice, economice și culturale ale tratatului vezi recentul volum de studii: Charles Ingrao, Nikola Samardžić and Jovan Pešalj (eds), *The Peace of Passarowitz, 1718*, West Lafayette, Indiana, Purdue University Press, 2011.

³⁵ Alexandru A. Vasilescu, *Oltenia sub austriaci 1716-1739*, pp. 97-98. Pentru poziția lui Steinville vezi: *Scrisoarea mareșalului Steinville către Plenipotențiarul imperial în sarcină cu încheierea păcii*, Sibiu, 14 mai 1718, în *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. Publicate sub auspiciile Ministeriului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, volum VI, 1700-1750*, București, Socecu Sander&Teclu, 1878, pp. 212-216.

Astra Salvensis, an IV, număr 8, 2016

o extindere spectaculoasă a stăpâniri imperiale în bazinul mijlociu al Dunării, confirmându-i, în acest fel, Curții de la Viena noul statut de mare putere în Europa Răsăriteană. Turnura evenimentelor de după asediul Vienei, nu numai că au stopat definitiv expansiunea Sublimei Porți spre Mitteleuropa, ci au dus la o metamorfoză a puterii otomane din creștere în descreștere, după cum și-a intitulat acum trei veacuri principele Dimitrie Cantemir una din operele sale istoriografice dedicate istoriei Imperiului Otoman. Din asediatori, turcii s-au trezit asediați de Habsburgii a căror capitală visaseră să o cucerească și a cărei catedrală gotică impunătoare a Sfântului Ștefan doriseră să o transforme într-o moschee în care numele lui Alah și al marelui său profet Mohamed să fie cinstite. Istoria și oamenii epocii au decis însă altfel, evoluția ulterioară a evenimentelor transformând Curtea de la Viena în unul din actorii politici principali în Europa Central-Orientală și de Sud-Est între sfârșitul secolului XVII și începutul secolului XX.